

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІСПАНСЬКИХ ПАРЕМІЙ З КОМПОНЕНТАМИ "СОБАКА" І "КІТ"

У статті зроблено спробу простежити асоціативні зв'язки, які викликають у носіїв іспанської мови анімалізми "собака" і "kit", розглянуто фактори, які впливають на продуктивність анімалізмів при творенні іспанських паремій. Пояснюються причини виникнення позитивних і негативних конотацій у прислів'ях та приказках зі згаданими компонентами.

Останнім часом з метою вивчення особливостей мовної ментальності народу науковці все частіше звертаються до фольклору, чільне місце серед якого посідають паремії, поетичні за формою народні висловлення повчального характеру, оформлені за зразком синтаксично замкнених, відтворюваних і семантично цілісних речень, що узагальнено-образно виражають певні життєві закономірності, правила або істини.

Стереотипи та уявлення людини про представників загадкового тваринного світу знайшли широке відображення у пареміях з анімалістичним компонентом.

В останні роки з'явилася велика кількість публікацій на цю тему. Українські анімалізми вивчали І. О. Голубовська [1: 61], О. П. Левченко [2: 206] та Д. В. Ужченко [3: 179], польські – М. В. Пасюківська [4: 541], турецькі – І. Л. Покровська [5: 133]. Г. Л. Кривенко досліджувала особливості паремій з анімалістичним компонентом на матеріалі англійської мови [6: 230].

Вивченню анімалізмів в іспанській мові присвячені розвідки В. М. Каменської [7: 29] та Е. А. Корман [8: 26]. Проте кількість наукових робіт у галузі іспанської пареміології на сьогодні залишається недостатньою, паремії з анімалістичним компонентом потребують більш глибокого вивчення з точки зору особливостей їх національно-культурного змісту.

Метою роботи є визначення особливостей метафорично конотативних значень іспанських паремій з компонентами "собака" і "kit", що полягає у виокремленні національних рис у прислів'ях та приказках іспанської мови.

Матеріалом дослідження є 245 іспанських паремій з компонентом "собака" (perro, can) та 125 паремій з компонентом "kit" (gato), підібраних зі збірок прислів'їв іспанської мови.

В античній культурі собака був символом смерті. У грецькій міфології багатоголовий пес Цербер, охоронець брами Аїда, пропускав до царства тіней усіх, але не випускав нікого. Давні єгиптяни поклонялися Анубісу (богу з тілом людини і головою пса, чорного кольору, що ототожнювався з підземним світом, землею і темрявою). Ацтекський бог-собака Холотл супроводжував сонце в його подорожі під землю, тому мексиканці розводили собак кольору сонця, щоб ховати разом із мертвими.

Собака-пастух став метафорою для доброго пастира, єпископа. Пізніше, гра слів Canis Domini (собака Господа), лягла в основу назви ордену домініканців. Собака з факелом у пащі як символ домініканців означає, що головною метою ордену є спалення єретиків. Існує легенда про те, що матері св. Домініка, коли вона була ним вагітна, наснилось, що вона народила собаку, а собака вихопив з каміну палаюче поліно та запалив ним весь світ. Цю легенду домініканці завжди розуміли як проповідь Євангелія.

У феодальному світі, мисливський собака, як і яструб, був емблемою знаті, втіленням вірності васала своєму панові, жінки – чоловікові. За свою вірність собака був удостоєний честі спочивати в ногах пам'ятників. Легенда про Святого Роке, якого годував його собака, також зробила внесок у формування такої асоціації.

Незважаючи на те, що одомашнений людиною з найдавніших часів, собака завжди відігравав значну роль у житті людини, виконуючи функції охоронця будинку, пастуха, мисливця, провідника для сліпих, прислів'їв з компонентом "собака", які б мали позитивну конотацію, в іспанській мові зустрічається небагато, і їх можна поділити на такі семантичні групи: 1) собака – вірний друг; 2) собака – охоронець; 3) собака – помічник під час полювання.

На вірність собаки вказує прислів'я *Amigo y de fiel empeño es el perro con su dueño* (досл. : Друг і вірний товариш собака для свого господаря). Асоціацію собака – друг спостерігаємо також в паремії *El perro, mi amigo; la mujer, mi enemigo; el hijo mi señor* (досл. : Собака – мій друг, жінка – мій ворог, дитина – мій господар); *El perro es el mejor amigo del hombre* (досл. : Собака – найкращий друг людини); *Entre más conozco a los hombres, más me gustan los perros* (досл. : Чим більше я знаю людей, тим більше мені подобаються собаки).

Пес як охоронець фігурує у таких зразках народної творчості: *Más vale perro que llave* (досл. : Краще мати собаку, ніж ключ); *Perro que mucho ladra poco muerde, pero bien guarda* (досл. : Собака, який багато бреше, погано кусає, але добре охороняє).

Про те, що собака є незамінним помічником мисливця, говорять прислів'я: *Yerro es ir de caza sin perro* (досл. : Помилка – ходити на полювання без собаки); *El pequeño can levanta la liebre y el grande la prende*

(досл. : Маленький собака піднімає зайця, а великий – наздоганяє); *El perro que más corre no es el que más caza* (досл. : Не той собака, який більше бігає, більше вполює); *Mal se caza con perros desganados* (досл. : Погано полювати з собаками, в яких немає бажання).

Ця тварина асоціюється у іспанців також з бідністю і голодом: *La necesidad tiene cara de perro* (досл. : Нужда має обличчя собаки); *Entre perros y gatos lamen todos los platos* (досл. : В компанії собак і котів вилизують всі тарілки); *A can que lame ceniza, no le debes confiar la harina* (досл. : Собаці, який лиже попіл, не довіряй борошно); *A carne de lobo, hambre de can* (досл. : На м'ясо вовка – голод собаки); *El perro hambriento no teme al león* (досл. : Голодний собака не боїться лева); *Al pan se arrima el perro* (досл. : До хліба тулиться собака).

Собака – худий, брудний і нещасний: *Al perro más flaco, hasta las pulgas le abandonan* (досл. : Найхудішого собаку навіть блохи покидають); *Como perro mojado, curtido y avergonzado* (досл. : Як мокрий собака, обвітрений і осоромлений); *A perro sarnoso todo son pulgas* (досл. : На коростявого собаку всі блохи скачуть); *El que ha de besar al perro en el culo, no ha menester limpiarse mucho* (досл. : Той, хто має поцілувати собаку в зад, не повинен багато митися).

Пес сприймається як жебрак, злодій і розпусна людина: *Por dinero baila el perro, y por pan, si se lo dan* (досл. : За гроші собака танцює, і за хліб, якщо дадуть); *Perro huevero, aunque le quemen el hocico, sigue comiendo huevo* (досл. : Собака, який їсть яйця, їх їстиме навіть, якщо йому обпалюють морду); *Quien entre perros camina, fornicar en cualquier esquina* (досл. : Хто між собак ходить, розпусничає на кожному кроці).

Йому притаманні жадібність і боягузство: *El perrillo de muchas bodas, no come en ninguna por querer comer en todas* (досл. : Собака, який ходить на багато весіль, не їсть на жодному, бо хоче їсти на всіх); *Ladran a las sopas calientes no es de perros valientes* (досл. : Гавкати на гарячий суп не личить сміливому собаці).

На думку іспанців довіряти собаці не можна: *Por fiarse del perro, duerme el lobo en el pajar* (досл. : Довіряють собаці, а вовк спить в сараї); *De cojera de perro y del mal de mujer, no hay que creer* (досл. : Кульгавості собаки і горю жінки не треба вірити); *No creas a tu mujer ni al perro ajeno* (досл. : Не вір своїй жінці і чужому собаці).

Він непередбачуваний і може бути небезпечним: *A perro que no conozcas, nunca le espantes las moscas* (досл. : Від незнайомого собаки не відганяй мух); *Nunca pares en donde hay perros flacos* (досл. : Ніколи не зупиняйся там, де є худі собаки).

Собака нічого не вартий: *Trabajo de muchachos y arada de borricos, no vale un perro chico* (досл. : Робота хлопців і пахота віслуків не варта маленького собаки).

У багатьох пареміях з компонентом "собака" простежується ідея самотності: *Ni tiene padre ni madre, ni perro que le ladre* (досл. : Не має ні батька, ні матері, ні собаки, який би на нього гавкав); *No tengo gato, ni perro, ni velas en ese entierro* (досл. : Не маю ні кота, ні собаки, ні свічок на цьому похороні).

Популярним в Іспанії прислів'ям є *El perro del hortelano, que ni come (las berzas) ni (las) deja comer al amo* (досл. : Собака садівника не їсть (капусту) і не дає їсти своєму хазяїну (укр. Собака на сіні). Своїм метафоричним значенням це прислів'я зобов'язане комедії Лопе де Вега "Собака на сіні", в якій йдеться про таємне кохання графині Бельфора Діани та її секретаря Теодоро. Цікаво, що в іспанській мові існує синонімічна паремія з компонентом "кіт": *El gato cebollero, que ni come las cebollas, ni las deja comer* (досл. : Кіт-цибульник, не їсть цибулю і не дає їсти).

Іспанська народна думка часто пов'язує собак із котами. І це логічно, враховуючи те, що ці тварини завжди були природними суперниками. Паремії *Ser como el perro y el gato* (досл. : Жити як кіт з собакою); *Al perro y al gato no les pongas en el mismo plato* (досл. : Собаці і коту не ложи в одну тарілку); *El perro le manda al gato y el gato a su cola* (досл. : Собака вказує коту, а кіт – своєму хвосту); *Si hay trato, amigos pueden ser el perro y el gato* (досл. : Якщо є договір, друзі можуть бути, як кіт і собака) вживаються, коли йдеться про людей, які не розуміють одне одного і проявляють взаємну антипатію.

На відміну від собаки, який завжди був відданий хазяїну, кіт асоціюється з незалежністю, відсутністю прив'язаності до дому та нічними прогулянками, стріхами будинків: *Un perro sabe quién es su dueño y un gato se cree el dueño* (досл. : Собака знає свого хазяїна, а кіт сам його обирає); *De noche todos los gatos son pardos* (досл. : Вночі всі коти бурі); *Amor de los gatos, a voces y por los tejados* (досл. : Котяча любов, з криками і по дахах).

Здавна основною функцією кота в домі було ловити мишей, що відобразилося в низці прислів'їв: *Cuando el gato no está, los ratones hacen fiesta* (досл. : Кота нема – у мишей свято); *Cuanto más gatos, más ratones* (досл. : Чим більше котів, тим більше мишей); *No importa el color del gato, lo importante es que se coma a los ratones* (досл. : Неважливо, якого кольору кіт, важливо, щоб він їв мишей); *Gato con cascabel no caza ratón* (досл. : Кіт із дзвоником мишей не ловить).

В іспанській пареміології кіт зображений як злодій, якому не можна довіряти: *Al gato, aunque sea ladrón, no le echas de tu mesón* (досл. : Кота, навіть якщо він злодій, не викидай зі свого двору); *Carne que se lleva el gato no vuelve al plato* (досл. : М'ясо, яке уніс кіт, ніколи не повернеться на тарілку); *Come el gato lo que no se halla a buen recaudo* (досл. : Їсть кіт те, що не знаходиться в потаємному місці); *Con ladrones y gatos, pocos tratos* (досл. : Зі злодіями і котами не домовляйся); *Necios y gatos son desconfiados* (досл. : Дурням і котам не довіряють).

Коти – нещирі і невдячні: *Buen amigo es el gato cuando no araña* (досл. : Гарний друг кіт, коли він не дряпається); *Cara de beato u ñas de gato* (досл. : Обличчя святого і кігті кота); *Gatos y mujeres, buenas ñas tienen* (досл. : У котів і в жінок великі кігті); *Gato, rey y mujer, no saben agradecer* (досл. : Кіт, король і жінка не вміють дякувати); *Hay dos animales ingratos: las mujeres y los gatos* (досл. : Є дві невдячних тварини: жінки і коти).

На позначення сварливих людей також використовуються паремії з компонентом "кіт": *Dos gatos en un costal, no juntos pueden estar* (досл. : Двоє котів в одному мішку разом не можуть бути); *El gato gruñón, no caza ratón* (досл. : Сварливий кіт не полює на мишей); *Esta movida es una bolsa de gatos* (досл. : Заваруха, як у мішку з котями).

Чорний кіт традиційно асоціюється з нечистою силою: *Gato negro trae mala suerte*. (досл. : Чорний кіт приносить невдачу); *Tiene más vida que un gato* (досл. : Він живе довше, ніж кіт); *Aquí hay gato encerrado* (смысл: Тут щось нечисто).

Для нього характерні лінгвістична цікавість: *Pescado quiere el gato más no quiere mojar el plato*. (досл. : Рибу хоче кіт, але не хоче намочити тарілку); *La curiosidad mató al gato*. (досл. : Цікавість вбила кота).

Отже, компоненти "собака" і "кіт" є продуктивними при творенні паремій іспанської мови. Анімалізм "собака" несе частіше негативні конотації і використовується в пареміях, темами яких є самотність, голод, бідність, жадібність, небезпека і боягузство. Проте в низці прислів'їв та приказок пес зображується як вірний друг і помічник людини. Кіт, натомість, асоціюється зі злодієм, нещирою, невдячною і сварливою людиною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Голубовська І. О. Метафорико-символічні іпостасі зоонімів у рамках фрагмента мовної картини світу "царство тварин" (на матеріалі української, російської, англійської та китайської мов) / І. О. Голубовська // Мовознавство. – 2003. – № 6. – С. 61–68.
2. Левченко О. П. Принцип зооцентризму у фразеотворенні / О. П. Левченко // Проблеми зіставної семантики. Зб. наук. статей. – К. : КДЛУ, 2001. – Вип. 5. – С. 206–209.
3. Ужченко Д. В. Семантика українських зоофразеологізмів в етнокультурному висвітленні : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Д. В. Ужченко. – Харків, 2000. – 179 с.
4. Пасюківська М. В. До проблеми мовного образу птахів (пол. *orzeł, jastrz ęb, skrz ęp, sowa*) в польській фразеології / М. В. Пасюківська // Київські полоністичні студії. Європейський вимір української полоністики. – 2007. – Т. IX. – С. 541–546.
5. Покровська І. Л. Національна специфіка семантики турецьких фразеологізмів з компонентом-зоонімом : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.13 / І. Л. Покровська. – К. – 2007. – С. 133–135.
6. Кривенко Г. Л. Зоосемізми в англійській та українській мовах : семантико-когнітивний і функціонально-прагматичний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17 / Г. Л. Кривенко. – К., 2006. – 230 с.
7. Каменская В. М. Аксиологический аспект устойчивых зооморфных сравнений и зооморфных паремий испанского языка : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.05 / В. М. Каменская. – Воронеж. – С. 29–35.
8. Корман Е. А. Фразеологические единицы с анималистическим компонентом в испанском языке (функционально-прагматический и когнитивный аспекты) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.05 / Е. А. Корман. – Ростов-на-Дону, 2007. – 26 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Canellada M. J. Refranero español : refranes, significación y uso / M. J. Canellada, B. Pollares. – Madrid : Editorial Castalia, S.A., 2001.
2. Junceda L. Diccionario de Refranes / L. Junceda. – Madrid : ESPAÑA, 1998.

Матеріал надійшов до редакції 01.04. 2011 р.

Мишкур В. Г. Семантические особенности испанских паремий с компонентами "собака" и "кот".

В статье осуществляется попытка проследить ассоциативные связи, которые вызывают у носителей испанского языка анимализмы "собака" и "кот", рассмотрены факторы, влияющие на продуктивность анимализмов при образовании испанских паремий. Объясняются причины возникновения позитивных и негативных коннотаций в пословицах и поговорах с упомянутым компонентом.

Mishkur V. G. The Semantic Peculiarities of the Spanish Proverbs with the Components "Dog" and "Cat".

The article presents an attempt to observe the associations that evoke the animalisms "dog" and "cat" with the Spanish native speakers, examines the factors influencing on the productivity of the animalisms while Spanish proverbs formation. The reasons of the appearance of negative connotations in the proverbs and sayings with the mentioned component are explained.